

vinvoinnin kasvattaminen tavalla, joka on universaalisti mahdollinen. Haaste koskee pääosin rikkaita maita. Tarvitaan luopumista ”edellä olijan” ajatuksesta sekä matalamman materiaalisen kulutuksen malleja hyvinvoinnista tinkimättä. Pohjoisessa kannattaa huolehtia omista asioista ilmaisuuden myönteisessä mielessä. Globaali Pohjoinen puuttuu liikaa köyhien maiden elämään aggressiivisella luonnonvara- ja kauppapolitiikalla. Pohjoisessa tuhoisa kulutustaso voitaisiin korvata vä-

hemmän tuhoisilla yhteiskunnallisilla malleilla lyhentämällä työaikaa ja lisäämällä resurssien yhteiskäyttöä. Ideoita hyvinvoinnin lisäämiseen kulutusta vähentämällä esitetään tätä nykyä monilla tahoilla.

Eskelinen huomauttaa, että parempaan huomiseen uskotaan vähänlaisesti. Poliitikassa se näkyy päämäärien katoamisena ja puheena kansainvälisen kilpailun pakoista. Taloudelle luodaan puitteita, mutta suuntaa ei osoiteta, oli kyse Pohjoisesta tai Etelästä. Kilpai-

lukykyvaltio kieltäytyy edistyksen ajattelusta. Päätöksentekoa ohjaa vaihtoehdottomuus. Kyselytutkimuksissa kaikkialla toiveikkaiden osuus on romahtanut. Emme enää usko, että lapsemme tulevat elämään paremmissa maailmassa kuin me.

Teppo Eskelinen tarkastelee kehityksen umpikujaa arkailematta ja perustellen. Teeman soisi herättävän laajaa ja kiihkeää keskustelua, jotta poliittinen mielikuvitus voisi herätä tahtomaan vaihtoehtoja!

Veden jano

ULLA VIERTOLA

Emmi Itärannan Teemestarin kirja tuo mieleen erään toisen suomalaisen science fiction -teoksen. Itäranta tuntuu jatkavan siitä tilanteesta, mihin Risto Isomäki maailman jätti kirjassaan Sarasvatin hiekkaa (Tammi 2005). Itäranta kuvaillee, millaista elämä on sen jälkeen, kun maapallon lämpeneminen on sulattanut mannerjäätiköt valtaviksi vesimassoiksi maailman meriin. Tulva on muuttanut mantereiden muodot, peittänyt rannikot ja hävittänyt niille rakennetut kaupungit. Pohjoisella napa-alueella uiskentelee vain muutamia haupertuneita jäälauttoja, eikä Suomessakaan enää ole talvea. Talvi on vain leuto, pimeä aika, jota revontulet vielä sentään valaisevat.

Itärannan luomassa tulevaisuuden maailmassa monet tuhotulvan ja lämpenemisen aiheuttamat ongelmat on jo voitettu, ja katastrofista hengissä selvinneiden ihmisten jälkeläiset elävät jotakuinkin tavallista arkea. Tekstistä on vaikea hahmottaa, kuinka pitkä aika tulvasta on kulunut, mutta salaperäisen entisajan ja kirjan tapahtumien aikakauden välissä on ollut jo ainakin Hämärän vuosisata, jolloin taistelu jään alta paljastuneiden napa-alueiden öljyvaroista johti mittavaan saastumiseen. Monet paikannimet ovat kuitenkin vielä ennallaan: kirjan päähenkilö, teemestari Kaition tytär Noria, mainitsee käyneensä Kuusamon ja Kuolajärven kaupungeissa. Syrjäkylän tyttö on yleensä tyyty-

Emmi Itäranta
Teemestarin kirja
Teos, 2012

väinen omiin kotinurkkiinsa, mutta joskus hän unelmoi suuremmista paikoista. Kaukokai-puun kohteita ovat esimerkiksi Xinjing Euraasian mantereen toisella reunalla ja lähempänä sijaitseva Uusi Pietari, joka toivottavasti on rakennettu vähemmän tulvaherkälle paikalle kuin entinen.

Tyyäni ja mietiskelyyn taipuvainen Noria kunnioittaa perinteitä ja haluaa oppia hyväksi teemestariksi, mutta vanhan ja arvostetun ammatin harjoittamista haittaa eräs vaikea pulma. Teemestarin kirjan teemana on vesi tai paremminkin sen puut-

tuminen. Tulevaisuuden maailmassa vesivaroilta on sattunut jotakin kohtalokasta. Tekstin perusteella on vaikea saada selville, mikä on ollut vesipulan merkittävin aiheuttaja, mutta kirjoittajan runsaasti viljelemä arvoituksellisuus toimii juuri sopivasti ja haastaa lukijan itse ajattelemaan. Ehkä ilmaston lämpeneminen on kuivattanut makean veden altaita, ja saastunut, suolainen merivesi on päässyt turmelemaan pohjavettä. Lopullisen kiusan on tuottanut ihmisen taipumus pyrkiä hallitsemaan muita aina, kun siihen löytyy jokin keino ja sopiva tilaisuus. Kuivuudesta kärsivässä maailmassa vedestä on tullut poliittinen ase, vallanpidon ja valvonnan väline. Juotavaksi kelpaavaa vettä tuotetaan keinotekoisesti merivedestä, ja sitä jaetaan käyttöön juuri sen verran, että vesidiktatuurin alamaiset pysyvät elossa mutta eivät jaksa ryhtyä kapinoimaan.

Norian elämässä veden saantiin liittyvät ongelmat ovat jokapäiväisiä. Mustan pörssin vesikauppa rehottaa, vettä varastetaan ja piilotellaan, ja vesirikoksista langetetaan ankaria rangaistuksia. Laajempia valtarakenteita on kuitenkin vaikea hahmottaa, ja teoksen varsinaiset taistelut käydäänkin yksilön mielen sisällä. Noria joutuu tekemään vaikean valinnan oman oikeudentuntonsa ja vanhan teemestariperinteen välillä, kun hän isänsä jälkeen saa hoitoonsa salassa pidetyn lähteen. Norian valinta koituu turmioksi ainakin hänelle itselleen, sillä jaettu salaisuus ei ole enää salaisuus ollenkaan. Noria joutuu huomaamaan, että julmalta tuntunut salailu oli ainoa ekologisesti kestävä ratkaisu. Kun vapaa saatavuus kasvattaa ihmis-

ten tarpeita, sen paremmin pienin lähde kuin mitkään muutakaan luonnonvarat eivät tietenkään riitä.

Tulvan jälkeinen uusmanner on melko tyly ja mustavalkoinen paikka. Ihmiset eivät siellä puhalla yhteen hiileen, mutta toisaalta omatoimisuuttakaan ei sallita. Tulevaisuudenkuva on melko lohduton, sillä entisajan katastrofista ihmiset eivät näytä oppineen juuri mitään muuta kuin ankaran, ekoterrorilta vaikuttavan hallinnan periaatteen. Tekstin perusteella on syytä miettiä, onko diktatuuriin perustuva järjestelmä ollut ainoa keino rakentaa uudelleen tuhotulvassa hajalleen joutuneet, heikot yhteiskunnat. Yhteisöjen ja yhteiskuntien tasolla on tapahtunut jokin suunnaton sekoittuminen, ehkä kaikkien aikojen laajin kansainvaellus. Se on särkenyt entiset rakenteet ja tuottanut kokonaan uusia kulttuurin muotoja. Lukijan kuvitelukyky joutuu koville, kun pitäisi hyväksyä tekstin tarjoama mielikuva siitä, että Koillismaa ja Kainuu kuuluvat johonkin Skandinavian Unioniin, jonka alueella on jo pitkään harjoitettu itämaisia teeseremonioita.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden parissa on ollut tapana patistaa kirjoittajia käyttämään mielikuvitustaan, mutta harvemmin on ollut puhetta siitä, kykeneekö lukijan mielikuviin vastaamaan kirjoittajan tarjoamiin haasteisiin. Teemestarin kirja ei piittaa realismin rajoituksista, ja sellaisena se kykenee hyvin kertomaan maailmasta, jonka kokeman tuhon laajuus ei ole arkirealismen keinoin tunnistettavissa. Tähän mennessä koettujen, merkittävien katastrofien pohjalta voisi etsiä tietoa siitä, miten jokin

luonnononnettomuus tai muu vakava häiriö vaikuttaa yhteiskuntien rakenteeseen ja poliittiseen kulttuuriin. Tällaisten vahinkojen mittakaava on kuitenkin liian pieni verrattuna maailmanlaajuisen megatsunamin aiheuttamiin tuhoihin. Nykypäivän maailmassa katastrofit ovat paikallisia, ja niiden vaikutusta lieventää muiden antama, humanitaarinen apu. Mutta entä jos apua ei tulisikaan, siitä syystä että kaikki rannikkovaltiot ovat kärsineet mittavia vaurioita, eikä yksi ole paremmassa asemassa auttamaan toista? Myös mantereiden keskellä sijaitsevat maat joutuvat kohtaamaan ne vakavat seuraukset, joita tuhotulvalla on koko maailmantaloudelle. Ilmastonmuutoksen kehittymisestä on olemassa tietokonemalleja, mutta millaisia malleja on laadittu siitä, miten tuhosta selvinneet, heikot ja turvattomat ihmiset ratkaisevat yhteisönsä toiminnan ja jatkuvuuden ongelmat? Todennäköisesti esiin nousevat ns. synnynnäiset johtajat, jotka ainakin aikaisempien esimerkkien mukaan useimmiten ovat joko hourupäisiä tai omaa etuaan etsiviä tyranneja.

Teemestarin kirja voisi olla taas yksi synkkä dystopia, joka herkuttelee nykypäivän peloilla ja vainoharhoilla. Kuitenkin arjen väkevä läsnäolo tuo tekstiin uusia, herkkiä sävyjä. Kun poikkeusoloissa valtaan päässyt diktatuuri luo instituutioita ja leviää niiden kautta koko yhteiskuntaan, on yhä enemmän heitä, jotka hyötyvät pakkovallasta ja pyrkivät säilyttämään sen. Instituutioidensa kautta tyrannia arkipäiväistyy: se ei enää ilmaise itseään vain järkyttävinä väkivallantekoina, vaan tiedostamatta se vartioi jo jokaista te-

koa ja ajatusta. Se on läsnä silloin, kun Noria pesee pyykkiä ja kastelee puutarhaa. Se vahvistää häntä, kun hän laittaa ruokaa tai keittää kupillisen teetä.

Tulvan jälkeisessä tulevaisuudessa kaikki on perusteellisesti toisin. Enni Itäranta kertoo siitä yhden version miellyttävän pienen ja rauhallisin elein. Tek-

tissä ei mässäillä tulevaisuuden tekniikalla, eikä lukijalle esitellä ylivoimaisia tutkijaineroja ja tie-teissankareita. Koko tarina toimii enimmäkseen Norian tunteiden ja ajatusten varassa. Niiden vastapainona on Norian ystävävä, aktiivisempi ja enemmän nykyhetkeen kiinnittynyt Sanja, jonka rooli Norian vesiri-

koksen paljastumisessa on alusta loppuun asti arvoituksellinen. Teemestarin kirja ei tunnuta päätyvän kunnolla mihinkään, eikä se tarjoa ongelmille mitään valmista ratkaisua, mutta kuitenkin lopussa jää jäljelle pieni toivo.

Erään reformin historia

PEKKA WAHLSTEDT

Nykyään kaiken mitta on tehokkuus ja taloudellisuus. Myös mielenterveyspolitiikka on joutunut ottamaan tämän mittapuun omakseen. Monet mielisairaajat on siirretty laitoksista avohoitoon, hoitovastuu valtiolta järjestöille ja laitoksissakin aikaa vievä hoitotyö on usein korvattu nopeasti vaikuttavilla lääkkeillä.

Reformin pirstaleet tarkastelee ja arvioi mielenterveyspolitiikkaa hyvinvointivaltion jälkeen. Kirjassa seurataan mielenterveystyön ja -politiikan historiaa 1800-luvun suljetuista laitoksista tämän päivän avohoitoon, vallan ja kontrollin roolia näennäisen neutraalissa mielenterveysthoidossa, lääkehoidon lisääntymistä sekä mielenterveyspotilaiden että tavallisten kansalaisten arjessa, hoitohenkilökunnan luovimista uusien tehokkuuden ja taloudellisuuden vaatimusten ristipaineissa ja kuntoutujien asemaa muuttuneessa maailmassa. Lisäksi kirjasta löytyy kaksi potilaiden itsensä kertomaa tarinaa kamppailuistaan hullunleimaa ja sen aikaansaamaa syrjä-

tymistä vastaan.

Päällepäin monet muutoksista näyttävät positiivisilta ja tervetulleilta. Esimerkiksi siirtymisen ankeasta ja vankilamaisesta laitoshoidosta potilaiden aktiivisuutta korostavaan avohoitoon sekä vallan ja vastuun siirtäminen valtakunnalliselta valtion tasolta pienille ja paikallisille – ja usein potilaiden itse perustamille – järjestöille ovat merkittäviä askeleita kohti demokratiaa ja tasavertaisuutta.

Taustalla on kuitenkin pyrkimys tehokkuuden ja taloudellisuuden maksimointiin. Jäljellä olevien laitosten arjessa tämä näkyy selvästi. Hoito mielletään tietyn hintaiseksi paketiksi ja tuotteeksi. Henkilökunnan – lääkäreistä hoitajiin – onkin laskeutettava, luokiteltava ja raportoitava kaikista toimistaan pieniä yksityiskohtia myöten. Etenkin tietojärjestelmien käytön opettelu vaatii aivan oman koulutuksensa ja esimerkiksi eräissä lastensairaaloissa järjestettiin henkilökunnalle vuoden aikana 140 koulutustilaisuutta, joiden aiheena oli pelkästään potilasjärjestelmien käyttöönotto.

Ilpo Helen (toim.)
Reformin pirstaleet
Vastapaino, 2011

Näin suurin osa ajasta menee tekniikan opiskeluun ja käyttöön ja potilaiden hoitamisesta tulee sivutyötä. Suurin periaatteellinen ongelma kuitenkin on se, että mieli ja sen ilmiöt – toisin kuin fyysiset ilmiöt ja sairaudet – ovat laadullisia ja moniulotteisia asioita, joita ei voi yksioikoisesti puristaa määrällisiin ja mitattaviin malleihin. Tekniikkaa ihannoivassa yhteiskunnassa ihmisiäkin on alettu pitää monimutkaisina koneina. Tähän viittaa etenkin potilaiden siirtyminen psykologeilta yleislääkäreille ja hidastempoisien terapian vaihtuminen nopeaan lääkehoitoon. Samalla lääketieteen korostuminen peittää ja työntää piiloon mielenterveysongelmien yhteiskunnalliset ja poliittiset tekijät.

Kiintoisa ja tärkeä teema onkin hullun ja terveen, poikkeavan ja normaalin välinen raja. Sitä on alettu pitää objektiivisena ja luonnollisena, vaikka se on läpikotaisin moraalisten normi-